

En ljuskrona från Siljansfors till Solleröns kapell

Den vackra åtta-armade ljuskronan av mässing, som hänger i Sollerö kyrkas södra sidoskepp, skall enligt kyrkans inventarieförteckning härröra från 1700-talet och vara den äldsta av kyrkans mässingskronor. Den knapphändiga anteckningen kan kompletteras med bl. a. följande data:

” har till Sollerön och Sofia Magdalena församling skänkts av Siljansfors bruks intressenter genom dess brukspatron Jöns Flygare år 1738 eller eventuellt något år tidigare.”

Osökt undrar man i dag, hur det kunde komma sig att Siljansfors bruksintressenter skänkte Sollerön och dess folk en så värdefull nyttosak. Denna givmildhet är så olik deras fortsatta förehavanden i bygden.

Det går att lägga många aspekter på denna frågeställning, och jag ska här i korthet ge några historiska data som underlag. Den första och därtill den fulaste misstanken är att ljuskronan var en inställsam friarpresent, en tjänst för gentjänst eller t. o. m. en muta.

Det hade tagit mer än tio år av förhandlingar och tvister för de ”höga och mäktiga herrarna”, innan Siljansfors bruk år 1738 kunde anläggas. Första försöket var vid Dådran i Rättvik, men där var det främst intressenterna för Falu koppargruva som satte hinder i vägen för deras planer. De åkte upp till Mora och lyckades få företrädarna för Vika-, Vinäs- och Utmelands-bönderna att skriva på ett tillstånd att förlägga ett bruk på deras gemensamhetsskogar. Bruket skulle förläggas väster om Vika vid Björnån och Bossån med en masugn vid Ryssån.

Helt eniga synes Vika-bönderna dock inte ha varit. När ”Lands-Secreteraren wälbetrodde herr Johan Wolthersson” och hans följeslagare kom för att rekognosera trakten, sände vikabönderna dem upp till solleröskogen, till Siljansfors. Där tog de in på färdstället vid sjön Jugen och blev överförtjusta i Siljansfors, som hade god tillgång på vattenkraft och stora orörda skogar. Därmed började en ny långvarig och segsliten tvist; nu med Sollerö-bönderna och Stora Kopparberg.

Sollerön tillhörde då Mora socken. Men Solleröns gemensamhetsskog sträckte sig upp förbi Siljansfors med vintervägen och sjön Jugen som en naturlig gräns mot Vika, Vinäs, Utmeland, Morkarlby och Venjans skogar.

Skulle ett järnbruk förläggas till Siljansfors måste sollerögränsen flyttas upp mot östra fastlandet, vars skogar var reserverade för Stora Kopparberget. Gränsdragningen var upphovet till en segsliten tvist som varade till något år efter det Sollerön år 1775 blev självständig församling. Från denna tvistetid finns bevarat i Sollerö kyr-

koarkiv en orginalkarta från åren 1767—68 om ”påstådd gräns”. Det är en vacker karta med målade träd och skuggningar. Den utmarkerade tvistelinjen avgjordes sedan genom häradssyn och dom år 1769.

Siljansfors bruk kunde få sina efterlängtrade privilegier den 22 mars 1738 efter år av tvister och överläggningar. Kommissarie Jöns Flygare och generalauditören Peter Svartz påbörjade bruksdriften, och Sollerön hade fått eller fick en vacker mässingsljuskrona i sitt gamla kapell.

Oavsett var gränsen kom att gå så blev bruksfolket på Siljansfors under de första åren inskrivna i husförhörslängderna som solleröbor. Siljansfors och Sollerön var geografiskt förbundna genom lastageplatsen vid Skålnäs i Ryssa och färdstället på Lövön.

Varannan söndag var det gudstjänst i S:t Laurentius kapell, vilket tidigare upplysts med hjälp av talgljus i ett par ljuskronor av trä. Nu fick de fattiga Sollerö-borna blanda sig med smeder och herrskapsfolk från bruket, som för den gemensamma trevnaden skänkt en vacker ljuskrona som glänste som guld. Men Siljansfors tog ganska snart Mora kyrka som sin, och bruksledningen fick där även tillstånd att ha egna bänkplatser.

På gamla gulnade papper finns präntat att brukspatron Jöns Flygare var en ”ärad och högaktad” man. Åtminstone var han detta före år 1740, innan han inför tingsrätten fick stå till svars för en prästvalsstrid som han gått i spetsen för. Flygare deltog aktivt i flera av den tidens stora händelser i bygden och speciellt inom den kyrkliga verksamheten. Hans fru Anna Christina var sondotter till den under slutet av 1600-talet verksamma moraprosten Gustaf Schilling. Kanske var det Flygare, som med sitt kyrkliga intresse och sina släktskapsband var den som fått bruksintressenterna att skänka ljuskronan till Sollerön.

För Sollerön betydde denna ljuskrona långt mer än en praktisk och vacker prydnad. Den åtta-armade mässingsljuskronan torde ha varit den första gåvan eller gesten från någon ”utomstående”. Det var ett betydelsefullt stöd för den då 100-åriga önskan att få hålla sig med egen präst och ett viktigt steg mot självständighet för Sollerön.

Solleröbornas glädje över ljuskronan synes ha varit omåttlig. I glädjeyran skrev de ett brev som i dag förefaller högst märkligt. D e

beta la de lju skro na n! Som ett tack för kronan fick bruket betydande myrmarker, den s. k. Hästmyran. Maken till dyr ljuskrona torde näppeligen finnas någon annanstans. För den tidens försörjning var myrmarkerna de värdefullaste skogspartierna med betydande vegetation som foder åt boskapen. Därtill låg den här marken nära solleröfabodarna Hållen och Rådlösa.

Det var den 20 september 1738 som solleröborna skrev ett gåvobrev till Siljansfors bruk. ”En trekantig bygg- och röjningsplats, belägen mellan sjön Jugen och där vintervägen från bruket sammanstötter med vintervägen från Kättbo mot Mora”. (Citatet är något omskrivet för att vara lättläst.)

Vintervägen gick förr på östra sidan om Ryssån och kom fram bakom Siljansfors herrgård till Båtviken i sjön Jugen som förr kallades för Krogviken. Från hyttan hade bruket en egen ca 400 meter lång anslutningsväg till stora vintervägen där vägarna ”sammanstötter”. Sollerögränsen har där fått en mycket tvär, till synes o mot i v e r a d, vinkel.

Inte ens brukspatron Jöns Flygare kunde tro sina ögon när han läste gåvobrevet. Den 5 april 1739 åkte han därifrån till Sollerön för att få detta beslut konfirmerat.

”. . . i prästerskapets och församlingens närvaro inkom i Sollerö kapells sakterstia, brukspatronen vid Siljansfors bruk, ärad och högaktad, herr Jöns Flygare, som på egna och sina medintressenters vägnar begärde konfirmation . . .”.

Citatet är hämtat ur protokoll som vid detta tillfälle skrevs av pastorn Jacob Pratenius i Mora, som för dagen kommit till kapellet i Sollerön för att hålla gudstjänst. I protokollet anges var marken är belägen och att de givit marken för att de fått den

”till kapellet skänkta, vackra ljuskrona av mässing med åtta ljusarmar”.

Brukspatron Flygare var inte nöjd med enbart protokollet. Han ville även att erkännandet skulle inskrivas i kapellboken:

”Och som samtliga närvarande ledamöter icke allenast berörda skrift erkänna, utan och förklarade sig alldeles med sitt gjorda begivande helt nöjda härav för behjärtansvärt bemälte . . .”.

Ärade läsare av Sool-Öen detta nådens år 1976. Det är i år 100 år

sedan röken steg upp ifrån hyttan på bruket och hamrarna hördes runt bergen däromkring för sista gången. Går vi ytterligare 100 år tillbaka i tiden påträffar vi ett lyckligt Sollerön som då varit självständigt ett år. Vi måste gå ytterligare en mansålder tillbaka i tiden med våra tankar och försöka förstå våra förfäders glädje över en ljuskrona i sin helgedom. Vi kan i dag inte göra oss en helt rättvis bild av deras levnadsbetingelser och värderingar. Det är så länge sedan. Låt oss bara vara tacksamma för allt vi fått i arv; bland annat en åtta-armad mässingljuskrona.

Carl Nyström